

prasowym, trafiającym do popularnych pism) i nieustannej aktywności, trwającej blisko siedemdziesiąt lat, był w Warszawie stale obecny.

Obecność tę zaznaczał również przez swój szczególny stosunek do książki – był nie tyle mieszkańcem zamkniętego świata bibliofilów-koneserów, ile właśnie jego organizatorem i popularyzatorem. Miłośnik białych kruków, wytrawny znawca, posiadacz słynnego księgozbioru, pisał wprowadzenia do katalogów bibliofilskich wystaw, ekspozycji warszawianów, książek i druków o Norwidzie, albumów o stolicy.

Tradycja każdego wielkiego a dawnego miasta kryje się [...] przede wszystkim w zbiorowej pamięci pokoleń, stale wspomaganą i odnawianą przez słowo drukowane poświęcone jego przeszłości historycznej. Otóż nadzwyczaj istotną część ową przeszłości stanowią życiorysy dawnych mieszkańców takiego miasta, przede wszystkim zaś życiorysy osób sławnych, głośniejszych oraz zasłużonych, przeplatające się z jego dziejami i będące niejednokrotnie znakomitą ilustracją wielu ważnych wydarzeń, dążeń oraz przemian społecznych i obyczajowych, które zostały zarejestrowane przez jego dziejopisów.

– pisał we wstępie do katalogu prac o najbardziej zasłużonych mieszkańcach Warszawy. Niewątpliwie sam był jednym z nich¹⁸.

Niezwykła, niespotykana obfitość dokonań, prace i dzieła, niemożliwe do wyszczególnienia w obrębie jednego szkicu, zwieńczone zostały wyraźnymi aktami społecznego uznania: w 1983 r. J. W. Gomulicki otrzymał doktorat honoris causa Uniwersytetu Wrocławskiego, w 1988 r. – tytuł „Zasłużony dla Kultury Narodowej”. Wcześniej, w 1957 r. został odznaczony Krzyżem Kawalerskim, w r. 1971 – Krzyżem Oficerskim, a w r. 1984 Orderem Odrodzenia Polski oraz Orderem Sztandaru Pracy II klasy.

*Bernadetta Kuczera-Chachulska
Tomasz Chachulski*

PROFESOR ANDRZEJ RYSZKIEWICZ (1922-2005)

Andrzej Ryszkiewicz urodził się 5 maja 1922 r. w Warszawie jako syn Maksymiliana, prawnika i Otylii z Grabeckich, lekarki¹. W 1940 r. uzyskał świadectwo

¹⁸ Z „Warszawskiego Plutarcha”. Wystawa książek i broszur o sławnych, głośniejszych i zasłużonych Warszawiakach XV-XX stulecia. Katalog oprac. W. Błażejewski. Warszawa, wrzesień 1970 s. 1.

¹ Biogram opracowano na podstawie materiałów pochodzących z Archiwum Uniwersyteckiego KUL (teczka personalna prof. Andrzeja Ryszkiewicza). Źródłem dodatkowych informacji było wspomnienie pośmiertne autorstwa Lechosława Lameńskiego. *Andrzej Ryszkiewicz (1922-2005)*.

dojrzałości w III Liceum Miejskim im. Hugona Kołłątaja w Warszawie. W latach 1943-1945 przebywał w niemieckich obozach pracy. Po powrocie do kraju, od lipca 1945 r., był organizatorem, a następnie kierownikiem biblioteki w Ministerstwie Informacji i Propagandy, którą prowadził do likwidacji ministerstwa w r. 1947. Przez dwa lata, od 1945 r., studiował na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego, a następnie podjął studia z historii sztuki, które ukończył w r. 1951, uzyskując magisterium na podstawie pracy *Początki handlu obrazami w środowisku warszawskim*, napisanej pod kierunkiem prof. Juliusza Starzyńskiego². W 1949 r. ożenił się z Marią Tchórzewską. W roku następnym przyszli na świat ich dwaj synowie: Michał i Marcin. W trakcie studiów kontynuował pracę bibliotekarza. W 1946 r. złożył państwowy egzamin bibliotekarski na stanowisko I kategorii w bibliotekach państwowych. W roku następnym został założycielem i kierownikiem Biblioteki Centralnego Zarządu Ministerstwa Kultury i Sztuki.

W 1949 r. bibliotekę przeniesiono do Państwowego Instytutu Sztuki (od 1960 r. Instytutu Sztuki PAN). Odtąd przez ponad 40 lat (z krótką przerwą) Andrzej Ryszkiewicz był związany z Instytutem, przechodząc kolejne szczeble naukowej kariery. W 1960 r. uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych za rozprawę *Polski portret zbiorowy XVIII i XIX wieku*³, napisaną pod kierunkiem prof. Juliusza Starzyńskiego na Uniwersytecie Warszawskim, a w r. 1966 na podstawie pracy *Francusko-polskie związki artystyczne. W kręgu Jacques-Louis Davida*⁴ otrzymał tytuł doktora habilitowanego. W 1974 r. nadano mu tytuł profesora nadzwyczajnego, a w r. 1990 – tytuł profesora zwyczajnego. Przez wiele lat pełnił obowiązki wicedyrektora, a w latach 1974-1978 dyrektora Instytutu Sztuki.

Pracę naukową rozpoczął od artykułów i rozpraw księgoznawczych. Opublikował m.in.: *Polskie wydawnictwa podziemne w języku niemieckim podczas okupacji*⁵, *Polskie podziemne wydawnictwa satyryczne*⁶, *Satyry w polskich podziemnych wydawnictwach dywersyjnych*⁷ oraz *Bibliografię polskiego piśmiennictwa muzycznego za okres 1945-1949*⁸. Wydany w 1947 r. *Przegląd powojennej polskiej literatury exlibrisowej*⁹ zainicjował szereg wydawnictw poświęconych ekslibrisom. Zainteresowania naukowe, idące w parze z pasją kolekcjonerską – był właścicielem jednego z najpoważniejszych

„Biuletyn Historii Sztuki” 2006 nr 1 s. 131-143, zawierające również bibliografię prac profesora za lata 1987-2005 (s. 136-143). Zob. również: *Bibliografia prac Andrzeja Ryszkiewicza*. Zestawił L. Lameński. „Roczniki Humanistyczne” 1987 z. 4 s. 7-35 (za lata 1946-1986).

² Praca ukazała się drukiem w 1953 r. pod tym samym tytułem w serii Studia z Historii Sztuki Polskiej (t. 4, ss. 122, tabl. 23).

³ Wrocław 1961 ss. 206, tabl. 94.

⁴ Warszawa 1967 ss. 232, tabl. 28.

⁵ Wstępem poprzedził T. Leszner. Szamotuły 1947 ss. 32.

⁶ W: *Satyra w konspiracji 1939-1944*. Zebrał i oprac. G. Załęski. Warszawa 1948 s. 7-12.

⁷ Tamże s. 217-219.

⁸ „Kwartalnik Muzyczny” 1950 nr 29-30 s. 84-113 (wspólnie z K. Wilkowską).

⁹ „Przegląd Biblioteczny” 1947 z. 3/4 s. 177-184

prywatnych zbiorów polskich ekslibrisów – sprawiły, że Ryszkiewicz stał się wybitnym znawcą tego gatunku sztuki¹⁰. Począwszy od lat siedemdziesiątych gromadził również wyroby rzemiosła artystycznego, w szczególności szkło secesyjne. Nade wszystko był gorliwym propagatorem idei kolekcjonerstwa¹¹ oraz badaczem jego dziejów na rodzimym gruncie. Problematyce tej poświęcił klasyczną już dziś książkę *Kolekcjonerzy i miłośnicy*¹², a także wiele studiów i artykułów szczegółowych, omawiających m.in. zbiory Ignacego Korwin Milewskiego, Edwarda Rastawieckiego i Józefa Kajetana Ossolińskiego oraz kolekcję Ksawerego Branickiego we francuskim zamku Montrésor¹³.

Główną dziedziną pracy badawczej Andrzeja Ryszkiewicza była historia polskiego życia artystycznego XVIII i XIX w. W swym dorobku pozostawił liczne opracowania materiałów źródłowych, dotyczące twórczości rodzimych artystów i odbioru dzieł sztuki. Interesował się dziejami wystawiennictwa, muzealnictwa i handlu obrazami¹⁴, zagadnieniami środowisk artystycznych oraz szkolnictwa artystycznego¹⁵, krytyką i czasopiśmiennictwem artystycznym¹⁶ oraz – wspomnianą już – problematyką kolekcjonerstwa.

¹⁰ *Polskie exlibrisy*. Wstęp T. Leszner. Szamotuły 1949 oraz *Exlibris polski*. Warszawa 1959. Odrębne opracowania poświęcił Ryszkiewicz dziejom ekslibrisu w różnych epokach: *Polski exlibris czasów Oświecenia* („Biuletyn Historii Sztuki” 38:1976 nr 4 s. 299-307); *Polski exlibris secesyjny* („Projekt” 1973 nr 6 s. 20-23); *Polski exlibris współczesny* (Warszawa 1971). Obszerny dział jego bibliografii stanowią artykuły dotyczące poszczególnych artystów, np. Wojciecha Jakubowskiego, Ryszarda Krzywki, Tadeusza Przytkowskiego, Konstantego M. Sopoćki, Stanisława Toepfera, ogłaszane zarówno w publikacjach polskich, jak i zagranicznych.

¹¹ *Wyznania kolekcjonera*. „Sztuka” 1976 nr 3 s. 46-48; *Exlibris polski. Uwagi o kolekcjonerstwie*. Toruń 1983 oraz teksty ogłaszane w periodyku „Relaks i Kolekcjoner Polski”.

¹² Warszawa 1981 (wyd. 2). Pierwsze wydanie książki (Warszawa 1972) nosiło tytuł *Zbieracze i obrazy*.

¹³ *Zbiory artystyczne Józefa Kajetana Ossolińskiego – pierwsza publiczna galeria warszawska*. „Rocznik Warszawski” 1:1960 s. 105-142; *Galeria Ignacego Korwin Milewskiego*. W: *Polskie życie artystyczne w latach 1890-1914*. Pod red. A. Wojciechowskiego. Wrocław 1967 s. 206-211; *Polonica na zamku w Montrésor*. Poznań 1975; *Zasługi Edwarda Rastawieckiego jako kolekcjonera i mecenas*. W: *Mecenas – Kolekcjoner – Odbiorca. Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki. Katowice listopad 1981*. Warszawa 1984 s. 147-164.

¹⁴ *Muzea i wystawy w Polsce w latach 1760-1830*. „Rocznik Historii Sztuki” 16:1986 s. 253-256; *Początki handlu obrazami w środowisku warszawskim*. Wrocław 1953. *Studia z Historii Sztuki Polskiej*. T. 5.

¹⁵ *Warszawska „cyganeria” malarska. Grupa Marcina Olszyńskiego* (wspólnie z S. Kozakiewiczem). Wrocław 1955. *Źródła do Dziejów Sztuki Polskiej*. T. 8; *Szkoła Sztuk Pięknych w Warszawie 1844-1866* (wspólnie z I. Jakimowicz). „Rocznik Warszawski” 4:1963 s. 56-113; *Warszawskie środowisko malarzy 1795-1864*. „Studia Warszawskie”. VI: *Warszawa XIX w.* Z. 1 1970 s. 41-70.

¹⁶ *Wincenty Smokowski*. W: *Z dziejów polskiej krytyki i teorii sztuki*. T. 2: *Spór o rację bytu polskiej sztuki narodowej (1857-1891)*. *Warszawska krytyka artystyczna (1875-1890)*. Red. I. Jakimowicz, A. Porębska. Warszawa 1961 s. 277-282; artykuły poświęcone czasopismom artystycznym (m.in. „Exlibris”, „Grafika Polska”, „Sztuki Piękne”, „Silva Rerum”, „Grafika”, „Arkady”) w: *Polskie życie artystyczne w latach 1915-1939*. Pod red. A. Wojciechowskiego. Wrocław 1974.

Zamiłowanie Andrzeja Ryszkiewicza do prac bibliograficznych, dokumentacyjnych i źródłoznawczych w powiązaniu z ogromnym zaangażowaniem i pracowitością zaowocowało jego nieocenionym udziałem w kilku monumentalnych przedsięwzięciach wydawniczych. Był inspiratorem oraz redaktorem naczelnym ważnej serii Źródła do Dziejów Sztuki Polskiej (t. 1-17, Wrocław 1951-1979)¹⁷, a także współtwórcą *Polskiej Bibliografii Sztuki* i wydawanego przez Instytut Sztuki PAN *Słownika artystów polskich i w Polsce działających*¹⁸. Był również redaktorem naczelnym Biblioteczki Zbieracza Dzieł Sztuki (t. 1-17, Warszawa 1960-1971) oraz sekretarzem redakcji (od 1956 r.), a w latach 1981-1990 redaktorem naczelnym „Rocznika Historii Sztuki”. Należał do komitetów redakcyjnych „Biuletynu Historii Sztuki”, „Rocznika Warszawskiego”, „Wieku Oświecenia”, „Polish Art Studies” oraz „Studia Claromontana”. Jeszcze do niedawna był również członkiem redakcji „Studia Norwidiana”. Począwszy od tomu drugiego (1986) aż do tomu 20-21 (2002-2003) sprawował pieczę nad publikowanymi na łamach tego pisma artykułami poświęconymi plastycznemu dorobkowi Norwida. Z jego inicjatywy i zachęty ukazał się obszerny artykuł Justyny Syzdół, dotyczący Norwidowskich karykatur¹⁹ oraz tekst Łucji Kondratowicz o jego realizacjach rzeźbiarskich²⁰. Wraz z nieco wcześniejszym studium Hanny Widackiej, omawiającym grafiki Norwida²¹, przyniosły one prezentację kilku ważnych dziedzin artystycznej działalności. Rzecz o tyle warta uwagi, że spuścizna artystyczna twórcy *Solo*, pozostająca dotychczas na marginesie zainteresowań badawczych²², została tym sposobem włączona w zasadniczy nurt norwidologii, zapoczątkowując autonomiczne studia poświęcone plastyce oraz liczne opracowania powstałe w duchu szeroko pojmowanej idei *correspondance des arts*.

Jeden z obszerniejszych działów naukowego dorobku Andrzeja Ryszkiewicza stanowi uprawiana przezeń z pasją i znanstwem biografistyka artystyczna. Lista nazwisk malarzy i grafików, których życiorysy opracował, liczyłaby z pewnością kilkaset pozycji. Większość haseł osobowych powstawało na potrzeby wspomnianego *Słownika artystów polskich* oraz *Polskiego Słownika Biograficznego*, ale dziesiątki biogramów autorstwa Ryszkiewicza ukazało się także na łamach wydawnictw zagranicznych. *All-*

¹⁷ W ramach serii opublikował m.in: *Materiały dotyczące życia i twórczości Wojciecha Gersona* (wspólnie z A. Vetulanim). Wrocław 1951 (t. 2); *Henryk Rodakowski i jego otoczenie. Korespondencja artysty*. Wrocław 1953 (t. 5).

¹⁸ Począwszy od 1971 r. ukazało się 7 tomów *Słownika* (ostatni tom obejmował hasła *Pe-Po*).

¹⁹ *Karykatury Cypriana Norwida*. „Studia Norwidiana” 9-10:1991-1992 s. 65-94.

²⁰ *Cyprian Norwid – rzeźbiarz. Szkic informacyjny*. Tamże 7:1989 s. 63-82. Zob. również interesujący tekst R. Waszkiewicza *Norwid w konfederacie a fotograficzny portret doby powstania warszawskiego*. Tamże 8:1990 s. 109-122.

²¹ *Grafika Norwida*. Tamże 3.

²² Stwierdzenie to, wyłącznie o charakterze ogólnej konstatacji, w żadnym wypadku nie umniejsza rangi wcześniejszych, nierzadko fundamentalnych opracowań fragmentów dorobku plastycznego Norwida, by wspomnieć tylko nazwiska ich autorów: Z. Przesmyckiego, J. Sienkiewicza, M. Wallisa, M. Rostworowskiego, ani cennych przyczynków pióra A. Janty i B. Bilińskiego.

gemeines Lexikon der bildenden Künstler des XX. Jahrhunderts pod redakcją H. Vollmera (t. 3-6, Leipzig 1958-1962), *Lexikon der Kunst* (t. 1-2, Leipzig 1968-1971), *Kindlers Malerei Lexikon* (t. 1-5, Zürich 1964-1968) oraz *Dictionnaire universel de l'art et des artistes* (t. 1-2, Paris 1967) to tylko najważniejsze tytuły.

Szczególne miejsce w pracy naukowej Ryszkiewicza zajmowała problematyka polsko-francuskich związków artystycznych, która stała się przedmiotem jego rozprawy habilitacyjnej. Prowadził on również badania nad dziełami sztuki obcej w Polsce, którym – podobnie jak pracom artystów obcych, powstałym na zlecenie polskich mecenasów – których efektem były studia szczegółowe, oraz nad relacjami pomiędzy sztukami plastycznymi a literaturą²³. Z kolei książka *Malarstwo polskie: romantyzm, historyzm, realizm* (Warszawa 1989), która zamykała serię wydawniczą poświęconą dziejom malarstwa polskiego, to syntetyczny przegląd malarstwa, zaprezentowany na tle zjawisk, składających się na całokształt życia artystycznego.

Andrzej Ryszkiewicz był członkiem polskich i międzynarodowych towarzystw naukowych: Komitetu Nauk o Sztuce PAN, Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Towarzystwa Naukowego KUL, Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Association Internationale des Critiques d'Art, Association Internationale pour l'Etude et la Diffusion des Cultures Slaves UNESCO. W latach 1946-1980 był członkiem Stronnictwa Demokratycznego.

Otrzymał wiele państwowych odznaczeń: Krzyż Kawalerski i Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski, Srebrny i Złoty Krzyż Zasługi, Medal X-lecia PRL, Złotą Odznakę za zasługi w zakresie opieki nad zabytkami oraz Medal XXV-lecia Polskiej Akademii Nauk (w uznaniu zasług dla rozwoju nauki polskiej). Ponadto został wyróżniony dyplomem *Przyjacielowi i Mecenasowi Biblioteki Narodowej* i Honorową Nagrodą Hetmana Kolekcjonerów Polskich Jerzego Dunin-Borkowskiego, przyznawaną przez Muzeum Kolekcjonerstwa w Krośniewicach.

Pisząc o zawodowych dokonaniach Andrzeja Ryszkiewicza, nie można pominąć jego pracy dydaktycznej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Począwszy od 1971 r., przez cztery lata prowadził zajęcia zleczone, pełniąc funkcję kuratora Katedry Historii Sztuki Nowoczesnej KUL. W dekadzie lat osiemdziesiątych powrócił na uczelnię jako pełnoetatowy pracownik dydaktyczny oraz kierownik wspomnianej katedry (1981-1989), a w latach 1981-1982 pełnił dodatkowo funkcję kierownika Sekcji Historii Sztuki. Należy zaznaczyć, że to właśnie w okresie jego pracy w KUL lubelska historia sztuki skupiała wybitnych znawców, by wspomnieć nazwiska prof. prof. Barbary Filarskiej, Tadeusza Chrzanowskiego oraz Jacka Woźniakowskiego. Dzięki ich pracy i zaangażowaniu stała się ona ważnym i cenionym ośrodkiem badawczym.

Na koniec wspomnijmy jeszcze, że pod kierunkiem prof. Andrzeja Ryszkiewicza ponad sto osób uzyskało stopnie magisterskie, zaś w Instytucie Sztuki PAN wypromował około dziesięciu doktorów.

²³ Szekspir w plastyce polskiej (wspólnie z J. Dąbrowskim). Wrocław 1965; *Zainteresowania teatralne Wojciecha Gersona*. „Pamiętnik teatralny” 1952 z. 2/3 s. 274-285; *Poeta i artyści (Nad „Korespondencją Ignacego Krasickiego”)*. „Rocznik Olsztyński” 4:1961/1962 s. 383-396.

Andrzej Ryszkiewicz zmarł 13 września 2005 r. po długiej i ciężkiej chorobie. Został pochowany na Cmentarzu Wojskowym (Nowe Powązki) w Warszawie.

Edyta Chlebowska

JADWIGA RUDNICKA (1916–2006)

W dniu 25 kwietnia 2006 r. zmarła w Lublinie doc. Jadwiga Rudnicka, pochowana 27 kwietnia na cmentarzu parafialnym w Gorzkowie, w powiecie krasnostawskim.

Długie życie samotnej osoby oddała całkowicie nauce. Urodziła się 7 września 1916 r. w Fastowie na Ukrainie jako córka Antoniego Władysława i Anieli z Kujawskich, rolników. Po powrocie do Polski rodzice prowadzili gospodarstwo w Bobrowem (gmina i parafia Gorzków).

Tu upłynęła wczesna młodość Jadwigi. Uczyła się w szkole powszechnej w Bobrowem, w Seminarium Nauczycielskim w Zamościu, które ukończyła w 1935 r., maturę gimnazjalną typu humanistycznego zdała eksternistycznie w Lublinie w 1936 r. W latach 1936–1938 była nauczycielką szkoły powszechnej, prawdopodobnie w okolicach Gorzkowa. W roku 1938/1939 rozpoczęła studia w Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie (Wydział Pedagogiczny, sekcja społeczno-oświatowa). Uczestniczyła w wykładach i ćwiczeniach doborowych profesorów z bibliotekoznawstwa (Jan Muszkowski, Helena Radlińska) i z historii literatury polskiej (Zygmunt Szweykowski, dr Irena Drozdowicz-Jurgielewiczowa). W ćwiczeniach prof. Szweykowskiego napisała pracę *Dwa typy tragizmu Wyspiańskiego na podstawie „Sędziów” i „Warszawianki”*.

Lata drugiej wojny światowej przeżyła na wsi. Uczyła w szkole powszechnej, w tajnym nauczaniu także w zakresie szkoły średniej. Gdy w listopadzie 1944 r. wznowił działalność Katolicki Uniwersytet Lubelski, Rudnicka zapisała się na sekcję filologii polskiej Wydziału Nauk Humanistycznych. Głównymi jej profesorami byli: Juliusz Kleiner, Jan Parandowski, Stefan Kawyn, Maria Dłuska. Rozszerzała horyzonty, uczestnicząc w zajęciach innych sekcji Wydziału, m.in. prof. Henryka Elzenberga i prof. Mariana Morelowskiego. Włączyła bowiem w orbitę zainteresowań estetykę i historię sztuki. W latach studiów brała aktywny udział w pracach Koła Polonistów mimo wykonywania pracy zawodowej w bibliotece Zakładu Historii Literatury Polskiej KUL, później w Bibliotece Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie. Magisterium uzyskała w czerwcu 1947 r. na podstawie pracy *Uczoność w rozprawach Norwida*. Promotorem był prof. Kleiner.

W latach 1947-1971 Rudnicka pracowała w Bibliotece Narodowej w Warszawie. Od początku pobytu w stolicy nawiązała kontakt z prof. Wacławem Borowym i pod jego kierunkiem przygotowała dysertację doktorską *Życie literackie Warszawy w latach*